

H. Bathó Edit

ADATOK AZ ELSŐ JÁSZ ZSIDÓ CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

1992 nyarán - teljesen véletlenül - találkoztam Buck Gábor, a Jászságban letelepült első zsidó dédunokájával, s a vele folytatott beszélgetés keltette fel az érdeklődésemet a család története iránt. A kutatás folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy Buck Gábor és családja igen jelentős szerepet töltött be nemcsak a zsidóság, de a város közéletében is. Jelen dolgozat csupán vázlatos áttekintése a család életének és jászberényi működésének. A témának egy alaposabb és részletesebb feldolgozása a további kutatások feladata lesz.

a.) A zsidók letelepedése a Jászságban

A Jászságban, csakúgy, mint a Nagykunság területén az 1848-49-es szabadságharcig nem engedték meg a zsidók letelepedését. A jászoknál ősi kiváltságai közé tartozott, hogy idegeneket nem kötelesek maguk közé befogadni, s e jogokkal élvén, hosszú időn keresztül elzárkóztak a zsidók mindenféle kérelmei elől.¹ Ennek oka elsősorban a zsidókkal szembeni általános elfogultságban keresendő, de még ennél is erősebb volt a Jászkunság területén már a XVIII. században letelepedett és berendezkedett görög kereskedők ellenállása.² A zsidó kereskedőkben elsősorban vetélytársaikat látták, s minden erejükkel igyekeztek megakadályozni nemcsak a letelepedésüket, de még a Jászság területén való házaló kereskedésüket is. A jászberényi Gremium (*örmény és görög kereskedelmi testület*) e kérdésben igen nagy befolyást gyakorolt mind a városi tanács határozataira, mind pedig az országgyűlési követekre. Amikor 1840-ben az országgyűlés XXIX. számú törvénycikke szabad lakhatást és kereskedést biztosított a zsidóknak, nyíltan is megindult ellenük a harc. A jászberényi görög kalmárok olykor a tettlegességtől sem riadtak vissza, s a városban áruzó zsidókat megtámadták és elkergették.³ 1843-ban József nádor erélyes hangú levélben tudatja a jászokkal, hogy a zsidók háborítatlanul látogathatják a jászsági vásárokat. A kiváltságos görög kalmárok azonban nem engedtek olyan könnyen, s még egy évtizeden át befolyásolni tudták a várost a nádori rendelkezés kikerülésére, melynek hatására minden zsidó-kérvénnyel szemben a legnagyobb ellenszenvvel viselkedtek.⁴ A zsidók, kihasználva azt a helyzetet, hogy a Jászság közepében egy megyés hely feküdt, Pusztamonostor, így sokan ott telepedtek le, s a szabad kerület keleti peremén, Hevesen. A legtöbben bőrrel, ócskavassal és pálinkával kereskedtek.⁵

A szabadságharcot követően a zsidók újabb próbálkozásokat tesznek a Jászság meghódítására. Abban bíznak, hogy a szabadságharcban tanúsított példás hazafiságuk - amely közismert volt a magyarok előtt -, majd megnyitja előttük a korábban zárt területek kapuit is. 1850-ben **Bihály Mór** pesti bőrkereskedő letelepülési kérelmét azonban azzal utasítják el, hogy ezzel Jászberényben a német

1 KÁLMÁN Ödön: Az első jász zsidó. In *Múlt és jövő*. VI. évf. 1916. jan., 4.

2 PAPP Izabella: Jászkunsági görög síremlékek. In *Zounek 7.* (Szolnok, 1992.) 62.; és PAPP Izabella: A görögök beilleszkedése a Jászkunság gazdasági és társadalmi közösségébe. In *Zounek 4.* (Szolnok, 1989.) 46-47.

3 KÁLMÁN Ödön: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916) 26-27.; és PAPP Izabella: A görögök beilleszkedése a Jászkunság gazdasági és társadalmi közösségébe. In *Zounek 4.* (Szolnok, 1989.) 46.

4 SZABÓ Adolf: Adalékok a jászberényi zsidó hitközségi élet és a jászberényi zsidó iskolaügy kialakulásának történetéhez 1850-1889. (JMA, kézirat, 1904.) 3.

5 FODOR Ferenc: A Jászság életrajza (Budapest, 1942.) 216-217.

kalmárok foglalkoznak, »s eddig az izraeliták beköltözését felsőbb jóváhagyások mellett meg tudták akadályozni, úgy ezek után sem hajlandók bárkit is a régebbiek által érdemeket szerzett lakosok kiváltságaiban részesíteni.«⁶ Bihály Mór látszólag beletörődött a kudarcha, de nem úgy **Buck Gábor** aszódi kereskedő, akinek hasonló kérvényét 1850. május 18-án utasította el a városi tanács. Buck Gábor az 1840. évi 29. t. c.-re, valamint az 1849. március 4-i alkotmány 25. §-ra hivatkozva, kérelmével fellebbezett a jászkunok főkapitányához. Jankovich György főkapitány semmisnek tekintve a tanács korábbi határozatát, 1850. június 19-én megengedi Buck Gábornak, az első zsidónak a városban való letelepülést.⁷ Jászberény városa nem ért egyet a döntéssel, de a főkapitánnyal mégsem mernek nyíltan szembeszállni, ezért a következő ellentmondásos rendelkezést teszik: »Ezen felsőbbi kegyes rendelet szerint folyamodó Buck Gábor izraelitának e városbani tartózkodása, valamint kereskedésének üzése megengedtetvén. Azonban, minthogy a boltokbani nyilvános árulhatás és kereskedés üzése egyedül a lakossági és polgári jogokhoz van kötve; mindaz ideig, míg bárki azon jogokkal nem bír, annak boltbani nyilvános kereskedés üzése meg nem engedtetik. Eszerint Buck Gábor izraelita, az említett jog bírhatása nélkül boltbani árulást nem gyakoroltatván, attól eltiltatik.«⁸ Tehát megengedik ugyan Buck Gábornak a letelepedést, de a kereskedést már nem. Buck Gábor e határozat ellenére kibérelte bolthelyiségül a tiszti ügyész házát. S az 1850. július 1-i jegyzőkönyv bejegyzése szerint »Horváth Pál tiszti ügyész kéri Hegedűs Zsigmond jászkun kerületi alkapitányt, hogy Buck Gábor bérlőjének a szabadkereskedelem megengedtesse.«⁹ Pár nap múltával meg is érkezett a kedvező válasz, amely szerint »Buck Gábor boltot nyíthat Horváth Pál tiszti ügyész házában és ebben nem gátolható.«¹⁰ Ezzel voltaképpen megtört a jég, s Buck Gábor mindent elkövetett, hogy a jászok zsidóság iránt érzett ellenszenvét eloszlassa, s a népét megillető jogokat maradéktalanul megszerezze.

Három hónappal az első letelepedést követően már tizenegy zsidó családot találunk Jászberényben, akik főként Aszódról, Gyöngyösről és Pécelről költöztek a városba, de érkeztek családok a Jászság más településeire is. Buck Gábor a zsidóügyeket illetően mindig a helyzet magaslatán állott, s egymás után teremtette meg a zsidó hitközségi élet alapfeltételeit, nélkülözhetetlen intézményeit. 1850. szeptember 28-án Jászberény város tanácsától már temetőhelyet kért a közösség számára. A tanács a Szent Imre temető mellett jelölt ki egy kisebb helyet, amely a betelepülést követő hónapokban már használatban van. Elsőként azokat a Budapesten született, zsidó gyermekeket temették oda, akiket szülőanyjuk csekély összegért dajkaságba Jászberénybe kiadott. A szülők általában nem is foglalkoztak többé a gyermekükkel, sokszor örültek, hogy megszabadultak tőlük. A legtöbben közülük igen korán, néhány hónapos korukban meghaltak, amíg nem volt zsidó temető, addig a városi köztemetőben földelték el őket. Buck Gábor úgy érezte, hogy a letelepült zsidó családoknak kötelessége gondoskodni az ú. n. »pesti gyerekek« illendő eltemetéséről, s már ezért is sürgősen meg kellett nyitniuk a zsidó temetőt. 1851-ben - Buck Gábor kérésére - a városi tanács engedélyt ad **Senfeld (Schönfeld) Jakab** előimádkozó-sakter, valamint a lengyelországi **Borinek (Bondi) Bernát** tanító Jászberényben való letelepedésére, de szigorúan, büntetés terhe alatt megtiltja nekik a copf viselését.¹¹ A beköltöző családok száma egyre gyarapodik a városban, s felmerül az állandó imaház létesítésének a gondolata. 1857. március 7-

6 SZABÓ Adolf i. m. 3.

7 KÁLMÁN Ödön: Az első jász zsidó. In Múlt és Jövő. VI. évf. 1916. jan., 4.

8 U. o. 4., 50.

9 BLÉNESSY János: Jászberény természeti viszonyai és élete (Jászberény, é. n.) 192.

10 KÁLMÁN Ödön: Az első jász zsidó. In Múlt és Jövő. VI. évf. 1916. jan., 4.

11 KÁLMÁN Ödön: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916.) 47, 80.

én megveszik Horti Lászlóné házát, amelyet korábban a csizmadia céh bérelt, s átalakítják imaháznak.¹²

Ezzel anyakönyvi központot nyernek a jázsági zsidók. Első rabbijuk a nagyvilági műveltségű, magyarul, németül, franciául és héberül tökéletesen írni és beszélni tudó, **Natonek József** volt, aki a hatóság előtt is nagy tekintélynek örvendett. Új tanítójuk **Fürst Mayer** lett, aki megfelelő képesítéssel rendelkezett egy iskola vezetéséhez, s magyarul is igen jól tudott. Így a felső osztályokban már magyar nyelvet is tanított a gyerekeknek, ami igen figyelemre méltó kezdeményezés volt a Bach-korszakban. A zsidók beáramlása a Jázságba 1855-ben tovább folytatódik. Már nemcsak kereskedők érkeznek, hanem iparosok (*cipészek, szabók, szobafestők, szappanosok*) is. Jázsberény ipara és kereskedelme fejlődésnek indul. A lakosok is egyre szívesebben kereskednek a zsidókkal, - mintsem a görögökkel -, mert ők csekélyebb haszonnal is megelégednek.¹³ 1853-ban nyitották meg Jázsberény új vásárterét a jákóhalmi út mentén lévő Szentháromság téren.¹⁴

A régi jázsberényi zsinagóga

Buck Gábor, az első jázs zsidó

b.) Buck Gábor, az első jázs zsidó

Abban, hogy a Jázság, hosszú ideig tartó ellenállását feladva, végül megnyitotta kapuit a zsidók előtt, nagy szerepet játszott **Buck Gábor** határozott, céltudatos egyénisége, s az a bölcsesség, amellyel az ügyeket intézte.

Buck Gábor kereskedő 1816. január 19-én született Aszódon, felesége, **Schönfeld Katalin** ugyancsak Aszódon látta meg a napvilágot 1816. március 10-én.¹⁵ 1850-ben, Jázsberényben való letelepedésükkor Buck Gábor mindössze 34 éves, de céltudatossága, kitartása már ekkor figyelemre méltó. 1850 őszén a városi tanácshoz fordul azon kéréssel, »*hogy a városban és a piarcon az első helyet ő kapja.*«

12 BLÉNESSY János i. m. 193.

13 KÁLMÁN Ödön: Az első jázs zsidó. In Múlt és Jövő. VI. évf. 1916. jan., 26-27.

14 BLÉNESSY János i. m. 193.

15 Jázs-Kerületi Izraelita népszerűírás 1863 év óta. A jázsberényi izraeliták születési, házassági és halálozási anyakönyve. 1851-1895. 3. - Jázs-Nagykun-Szolnok megyei Levéltár (továbbiakban JNKSZ-ML.)

A hivatal válasza kedvező: »Folyamodó kérése teljesítetik, miután helybeli lakos és a közterhek viselésében részt veszen.«¹⁶ 1867 októberében italmérési jogot kér Jászberény összes kocsmájára, de csak egy kocsmára kapja meg, s ott is köteles keresztény kocsmáros és főzösszönnyt alkalmazni.¹⁷

Házasságukból nyolc gyermek született: Ignác, Károly, Róza, Zsigmond, Eszter, Száli, Dávid, Adolf, közülük négy még Aszódon.¹⁸

Buck Gábor letelepedésétől fogva irányító szerepedt tölt be a berényi zsidóság életében, pártfogolja az új beköltözőket, s a tanácsnál eljár ügyeikben. Közben azon fáradozik, hogy a zsidó közösségi élet alapvető feltételeit (*imaház, iskola, tantó, rabbi*) megteremtse. Emlékezetes szerepet töltött be 1857-ben, Ófelsége I. Ferenc József jászberényi látogatásakor. Ugyanis addig kilincsel, amíg meg nem szerezte a kancellária szükséges engedélyét, s így a berényi zsidók is bemutathatták hódolatukat a város főterén.¹⁹

Az 1860-as évek végére éles ellentétek bontakoztak ki a zsidó hitközségen belül. A feszültség elsőként a rabbi és a közösség között robbant ki, mivel számos kérdésben (*pl. gimnáziumi hitoktatás, egyházi fenytés, stb.*) nincsenek azonos véleményen, s a megegyezésre egyik fél sem hajlandó. A viszálykodás 1870. június 9-én a hitközség kettéválásához vezetett. A régi község, mint **status quo izr. hitközség** szerepel, az újnak pedig **jászberényi egyesült izr. hitközség** a neve.

Mivel a kilépett tagok többé nem fizettek egyházi adót a régi hitközség pénztárába - a megmaradt tagság viszont igen csekély létszámú -, így veszélybe került a hitközség további működése, amelynek élére ekkor Buck Gábor állott.²⁰ A hitközségen belüli ellentétek azonban oly mértékben elmérgesedtek, amelynek következményeként egyes családi kötelékek is erősen meglazultak. 1870. november 20-án még Buck Gábort is kizárják a hitközségből, mivel »a hitközség fennállását veszélyeztetik.«²¹ 1871. május 12-én azonban már engedélyt kap a templom látogatására, a metszőt is igénybe veheti, de a hitközségbe egyenlőre nem fogadják vissza, majd csak akkor, »ha jól viseli magát.«²¹

A szétválásnak elsőként az iskola esik áldozatul, a tanítókat elbocsájtják, s a továbbiakban egyik hitközség sem gondoskodik a gyermekek neveléséről. A gyerekek egy része városi iskolákba jár, mások viszont az időközben megnyitott zsidó magániskolákba. 1879. április 24-én, a királyi pár ezüstlakodalmának napján, megalakítják a **Talmud-Tóra Egyletet** (*Der Jászberényer Talmud-Tora Verein*). Célja a helybeli izraelita gyermekek hitoktatásának ápolása, alkalmazott hitoktató segítségével. Az alakuló ülésen **Büchler Áron** rabbit választják meg elnöknek és még nyolc bizottsági tagot: Buck Gábort, Brünauer Sámuel, Grün Jakabot, Moller Sámuel, Schöly Jakabot, Lerner Jakabot, Kohn Ignácot. Különböző nézeteltérések és súrlódások miatt, egy hét múlva Buck Gábor megválnak a bizottságtól, s a későbbiekben sem vesz részt a munkájában.²²

Buck Gábor lakóháza az egykori Űri utcában (*ma Bercsényi utca*) állt, feltehetően a mai ÉMASZ helyén, ahol bőséges udvart tartott, s mindennap megvendégelt asztalánál egy-egy szegény embert, függetlenül attól, hogy melyik vallási felekezetbe tartozott. Jászberény város 1855-ben kelt 4502 számú határozatában hivatalosan is megköszönik Buck Gábornak az ilyen irányú jótékonykodását: »... a város hatósága Buck Gábornak ítz szegénysorsú és keresztény

16 KÁLMÁN Ödön: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916.) 45-46.

17 Tanácsí Jegyzőkönyv mutatója, jászberény, 1867. október 22. 88. - JNKSZ-ML.

18 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

19 KÁLMÁN Ödön: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916.) 52-53.

20 U. o. 82-91.

21 SZABÓ Adolf i. m. 9.

22 KÁLMÁN Ödön: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916.) 97-98.

vallású egyénnek több éven keresztül gyakorlott segélyezésért a legmelegebb köszönetét fejezi ki és nevezett emberbaráti szeretetének eme fényes tényét jegyzőkönyvileg is megörökíti.«²³

Buck Gábor igen közismert ember volt jótékonykodásáról, s példáját fiai is követték. A város által kezdeményezett, minden nemes ügyet támogattak, s gyakran tettek pénzbeli adományokat is. 1868 februárjában a Jászságban eltemetett honvédek síremlékére »Buck Gábor és fia kereskedő urak 2 Ft-ot adományoztak.«²⁴ 1868 farsangján az elemi iskolák felszerelési költségeinek fedezésére tartott polgári táncvigalom alkalmával »Buck Gábor és fia 1 Ft-ot adott.«²⁵ Ugyanez év májusában a Petőfi szobor felállítására Buck Károly 50 kr-t²⁶, augusztusában pedig a jászberényi gimnázium 8. osztályának felállítására ajánlott fel Buck Gábor 200 Ft-ot. Buck Zsigmond pedig 50 Ft-ot.²⁷ 1870-ben, Nagy Endre elhunyt tanító síremlékének felállításához Buck Zsigmond 30 kr-ral, Buck Gábor pedig 50 kr-ral járult hozzá.²⁸ 1914-ben, a mozgósítás folytán hadbavonultak itthon maradt családtagjainak megsegítésére Buck Gábor lánya, Róza, 2 kr-t adományozott.²⁹

Buck Gábor, a Jászságban letelepült első zsidó 1889. november 16-án, 73 éves korában, végelgyengülésben halt meg. (*Felesége, Schönfeld Katalin már korábban, 1866. április 16-án, 50 évesen elhunyt.*) A Jászberény és Vidéke című napilapban a következő méltató sorokkal búcsúztak tőle: »Buck Gábor, vidékszerzte jó tulajdonságairól előnyösen ismert polgártársunk múlt hó 26-án, tevékeny életének 73-ik évében meghalt Jászberényben. Az elhunytat igen nagy család gyászolja, de gyászolja azon sok szegény is, kikkel ő oly sok jót tett ... Az elköltözött életéből kiemeljük, hogy ő volt az, ki mint zsidó kereskedő, első telepedett meg Jászberényben 1850. június hó 19-én, illetve jó modora miatt ő kapott itt először engedélyt az állandó tartózkodásra, mi az időben nálunk még tilos volt. Úgyes, tapintatos modorával sikerült neki úgy egyengetni a kedélyeket, hogy hovatovább hitsorosai is állandó lakhelyet kaphattak városunkban ... A köznyomor enyhítésére mindig áldozott, s városunk töb szegényét állandóan élmezte. Saját vallása érdekeinek előmozdítására is igen tevékenyen működött. Bátran elmondhatni róla, hogy polgári kötelességét hűen teljesítette, s így békében nyugodhatik a mindnyájunkat majd befogadó földhantok alatt.«³⁰

c.) Buck Gábor gyermekei

Ignác, a legidősebb gyerek (sz.: *Aszód, 1842. augusztus 9-én*)³¹, apja nyomdokaiba lép, s az 1870-es évek elejéig »Buck Gábor és fia« néven, mint rőfös és divatáru-kereskedő működik Jászberényben. Raktáruk a városháza terén, az öreg Taczman-féle házban volt.³² Buck Ignac élénken részt vett a város közéletében is. 1868. március 1-jén, a Jászkerületi Népbank közgyűlésén az igazgató-bizottság

23 KÁLMÁN Ödön: Az első jász zsidó. In *Múlt és Jövő*. VI. évf. 1916. jan., 28.

24 Jász-Kunság c. lap 1868. febr. 16. I. évf. 6. sz. 57. - Jász Múzeum Folyóirat Gyűjteménve (továbbiakban JMFGY)

25 Jász-Kunság c. lap. 1868. márc. 22. I. évf. 12. 97. - JMFGY.

26 Jász-Kunság c. lap. 1868. május 30. - JMFGY

27 Jász-Kunság c. lap. 1868. augusztus 16. I. évf. 33. sz. - JMFGY

28

29 Jászberény c. lap. 1914. okt. 4. 5. - JMFGY.

30 Jászberény és Vidéke c. lap. 1889. XII. I. 46. sz. 3. - Országos Széchenyi Könyvtár - FM3/1728. - Ezúton megköszönöm Sugárné Koncsek Aranka helytörténeti kutatónak a témával kapcsolatosan rendelkezésemre bocsájtott adatokat és dokumentumokat.

31 Jász-Kerületi Izraelita népösszeírás 1863 év óta. - JNKSZ-ML.

32 Jász-Kunság c. lap 1868. jan. 1. - JMFGY.

tagjai közé választották³³, de ott találjuk nevét 1869. január 22-én, a jászberényi Téglyagyár-Társulat alakulási jegyzőkönyvében is.³⁴ 1878-ban azonban már Budapesten, a Kertész utcában lakik és fakereskedést folytat.³⁵ Nevét 1881. augusztus 20-tól **Bakay**-ra változtatja³⁶, s ezt követően semmi hírt nem hallani róla. Feltehetően az 1880-as évek végén halt meg Budapesten.

Károly, a második gyermek, 1844. március 11-én született Aszódon. Szintén a kereskedői pályát választotta. Fiatalon, 1871. március 3-án, 27 éves korában halt meg Jászberényben, tüdősorvadásban.³⁷

Róza 1846-ban született Aszódon.³⁸ Róla jóformán semmit sem tudunk, valószínűleg sosem ment férjhez.

Zsigmond 1849-ben született Aszódon.³⁹ A jogi pályát választotta, s mint köz- és váltóügyvéd működött Jászberényben. Haláláig tagja volt az ügyvédi kamarának. 1881. január 5-én, 31 éves korában feleségül veszi Leitner Kálmán és Oblatt Katalin 17 éves leányát, **Leitner Lujzát**.⁴⁰ Négy gyermekük született: **Gábor** (9 napos korában torokgyilkban meghalt), **Aranika**, **Rózsika** és **Lujza**. Buck Zsigmond intenzíven részt vett a városi közéletben és a hitközség életében is. Különösen nagy szerepet játszott az 1867-ben kettévált és 14 éven keresztül külön működött hitközségek egyesítésében. Az egyesítés első lépése 1880. május 2-án, a nyilvános izr. elemi iskola megnyitása volt, amelynek szervezésében Buck Zsigmond jelentős részt vállalt. A gyermekek létszámának folytonos emelkedése felvetette az állandó iskolaépület gondolatát. Mivel erre az iskola fenntartóinak nem volt pénze, akkor Buck Zsigmond és testvére, Buck Dávid, valamint Donáth Jakab, Haász Sámuel, Klein Márkusz, Leitner Kálmán, Lippe Vilmos és Moller Emánuel, saját vagyonuk lekötésével, kölcsönt vettek fel a helybeli takarékpénztártól és a régi Úri utcában (*ma Bercsényi utca*) 800 forintért megvették báró Podmaniczky Elemérné 450 négy-szögöles, két utcára néző telkét, s arra 2700 forint költséggel felépítették a három tantermes, szolgakalással ellátott új iskolát.⁴¹ 1885. december 30-án a kettévált hit-község újbóli egyesületekor, elnöknek **Haas Sámuel**t, a kongresszusi hitközség vezérét, jegyzőül pedig a status quo község megbízottját, a fiatal Buck Zsigmondot választották.⁴² Jelentős tevékenységet fejtett ki az új templom építésénél is. 1886-ban építési helyül megvették a leendő zsinagóga telkét és hozzáláttak az építéshez, amelyet 1890. szeptember 10-én avattak fel.⁴³ 1891-ben a hitközség elnöki posztját Moskovicz Jónás veszi át, majd annak távozása után, mintegy másfél évig Buck Zsigmond tölti be a hitközség elnöki posztját.⁴⁴ 1893. április 14-én, 44 éves korában, hirtelen halála vetett véget aktív tevékenységének. Korai halálának oka a kor egyik elterjedtebb betegsége, a gümőkór volt.⁴⁵ »Közéletiünknek egyik általánosan ismert és hecsült alakja, *Buck Zsigmond ügyvéd, f. hó 14-én meghalt.*« - írta róla a Jászberény és Vidéke Ujság. -

33 Jász-Kunság c. lap 1868. márc. 8. I. évf. 10. sz. 81. - JMFGY.

34 Jász-Kunság c. lap 1869. jan. 31. II. évf. 5. sz. 36. - JMFGY.

35 Lehel Kürti c. lap 1878. VI. 16. XI. évf. 24. sz. - Jász Múzeum Adattára (továbbiakban JMA)

36 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

37 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

38 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

39 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

40 Jászberényi izraeliták házassági anyakönyve. 79. - JNKSZ-ML.

41 BRUDER Elemér: A jászberényi izraelita elemi népiskola története. In A Jászberényi izraelita Elemi Népiskola jubiláris évkönyve. (Jászberény, 1930.) 22-23.

42 KÁLMÁN Ódón: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916.) 106.

43 BLÉNESSY János i. m. 100.

44 KÁLMÁN Ódón: A zsidók letelepülése a Jászságban (Budapest, 1916.) 113.

45 Jászberényi izraeliták halálözsi anyakönyve - JNKSZ-MI

»Élete évek óta nem volt egyéb, mint lassú haldoklás, a kínos szenvedések szakadatlan láncolata, melyet nem enyhíthet a gyöngéden szerető család odaadó áplása sem. A szenvedéstől, a lassú haldoklásig a boldogulat megmentette a halál, mely neki nyugalmat adott, de családját, rokonságát és az izraelita hitközséget, melynek elnöke volt, mély gyászba borította. A temetés f. hó 16-án volt társadalmunk tömeges részvétele mellett.«⁴⁶

Buck Zsigmond felesége. **Leitner Lujza** az 1886. május 28-án megalakult Izraelita Nőegylet⁴⁷ elnöknője volt, mintegy negyven éven keresztül. Férje halála után önállóan vezette 37 holdas birtokát⁴⁸, városi thb. virilis tag⁴⁹, 81 éves korában halt meg az auschwitzi haláltáborban.

Eszter 1853-ban született Jászberényben.⁵⁰ Később Mátrai László kereskedő felesége lett.

Száli 1855-ben született Jászberényben.⁵¹ Életéről semmit nem tudunk.

Dávid, Leopold 1857. november 20-án született Jászberényben.⁵² Már gyermekkorában tagja egy műkedvelő csoportnak, akik különböző színdarabokat adnak elő a városban. Erről tudósít a Jász-Kunság 1870. április 17-i száma is: »Folyó hó 6-án pedig Deutsch Miksa úr termében rögtönzött színpadon egy műkedvelői társaság Kisfaludy "Három egyszerre" című vígjátékát adta elő. A szereplők Mandl Sarolta (Lorányiné), Mandl Ida (Adél), Mellinger Mari (Márta), Blau Lajos (Ormi), Lippe Vilmos (Balkay), Balu Sándor és Buck Dávid (inasok) mindannyian igen jól oldották meg feladatukat ... Méltányolván mind a főgimnáziumi, mind az izraelita ifjúságban az igyekezetet, valamint azon törekvést, mely részint jótékony célloknak szolgál, részint nyelvünket némely körökben terjeszteni s gyökerestleni szándékozik.«⁵³

Buck Dávid is - másik két testvéréhez hasonlóan - a kereskedői pályát választotta, majd később építkezési vállalkozó lett. 1894. júliusában egy árverésen 2775 frt-ért ő vállalta el a Lehel Szállóval átellenben, a Zagyva szélén tervezett húsboltok alapépítményeinek elkészítését.⁵⁴ 1896-ban ugyancsak Buck Dávid vállalta a jászberényi Sugár-útnak makadám módon való kiépítését, m²-ként 3 Ft 50 kr-ért.⁵⁵

Az 1880-as évek végén házasságot köt a budapesti származású **Bleier Gizellával**. Négy gyermekük született: **László** (1888. december 21-én), **Irén** (1891. augusztus 21-én), **Gábor, Károly** (1893. március 19-én), és **Margit** (1894. szeptember 25-én).⁵⁶ László és Gábor később a császári hadseregben, mint tisztek szolgáltak.

46 Jászberény és Vidéke c. lap 1893. - JMFGY.

47 BALLA Ferenc - WIRTH István: Egyletek, egyesületek a Jászságban 1867-1919. (Jászapáti, 1991.) 39.

48 SCHEFTSCHIK György: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene (Pécs, 1935.) 145.

49 Az 1870. évi törvényhatósági törvény osztórák mintára vezette be nálunk a virilizmus intézményét.

Ez azt jelentette, hogy a törvényhatósági bizottságok, a rendezett tanácsú városok képviselő-testületi tagjainak a fele a legtöbb adót fizetők - más néven virilisták - közül került ki. Tehát a legvagyonosabb polgárok számára minden jelölés, választás nélkül nyitva állt az út az önkormányzati testületekbe. in. Magyar Történelmi Fogalomgyűjtemény II. 1980. 1023.

50 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

51 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

52 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML. Jászberényi Izraeliták születési anyakönyve - JNKSZ-ML.

53 Jász-Kunság c. lap 1870. április 17. III. évf. 16. sz. 127. - JMFGY.

54 BLÉNESSY János: Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben (Jászberény, 1940.) 90.

55 U. o. 108.

56 Jászberényi Izraeliták születési anyakönyve - JNKSZ-ML.

László 1932-ben, 44 évesen tuberkulózisban halt meg Debrecenben. Gábor 1945-ben, 52 évesen halt meg⁵⁷ feltehetően valamelyik haláltáborban.

Buck Dávid édesapjához és testvéreihez hasonlóan bekapcsolódott a város közéletébe. 1889. április 27-én a városi képviselőtagok közé választották. Megromlott egészségi állapota miatt azonban gyakran nem tudott részt venni a testületi üléseken. Az 1890. április 28-án tartott ülésen »*Hosszú távollét után ismét jelen van Buck Dávid képviselő.*« - olvashatjuk a korabeli jegyzőkönyvben.⁵⁸ Az 1890. december 14-én megtartott tisztújító közgyűlésen ismét jelen van, de ekkor már »*kijelentette magát a képviselők közül.*«⁵⁹

1889-ben Buck Dávid látja el a hitközség jegyzői feladatait is. Ugyanezen év június 3-án az építendő új templom költségeire, Moskovits Jónás hitközségi elnök és Buck Dávid kérésére Jászberény város képviselő-testülete 1500 forintot szavazott meg.⁶⁰

Az 1890-es évek végére Buck Dávid egészségi állapota oly mértékben megromlott - mint családjának több tagja, ő is tuberkulózisban szenvedett -, hogy orvosi tanácsra más vidékre kellett költöznie. 1898-ban a Belügyminisztérium engedélyével vezetéknevét **Balog**-ra változtatta⁶¹, majd 1900-ban családjával Debrecenbe költözött, ahol sikeres faüzletet alapított. 1909-ben, 52 éves korában halt meg Debrecenben.⁶²

Adolf, a legkisebb fiú, 1859-ben született Jászberényben.⁶³ Tanulmányait a jászberényi Katholikus Főgimnáziumban végezte, ahol 1877-ben az utolsó, nyolcadik osztályt tiszta jelessel fejezte be.⁶⁴ Feltehetően jogi pályára került, mert 1889-ben, édesapja halálakor kiadott gyászjelentésen már dr. Buck Adolfként olvashatjuk a nevét. Felesége Grósz Gizella volt. **Kálmán Ödön**, a jász zsidók monográfiájának szerzője azt írja Buck Gáborról szóló méltatásában, hogy »*Gábor zsidó fia, mint megyei főügyész szerez tekintélyt a zsidóságnak.*«⁶⁵ Nos, elképzelhető, hogy a legkisebb fiúról, Adolfról vélekedik így Kálmán Ödön. Annyi azonban bizonyos, hogy nem Jász-Nagykun-Szolnok megyében működhetett főügyészként, mert erre vonatkozóan semmiféle adatot nem találtunk. Elképzelhető, hogy valamelyik másik megye főügyésze volt dr. Buck Adolf. Ennek kiderítése azonban a további kutatások feladata lesz.

* * *

Buck Gábor, a Jászságban letelepült első zsidó népes családjából napjainkban már senki sem él Jászberényben. A család egyik ágának leszármazottjai jelenleg Ausztráliában élnek.

57 Buck Dávid unokájának, az Ausztráliában élő Tamás P. Balog úr szives közlése.

58 A Jászberényi Képviselőtestületi Jegyzőkönyv Mutatója 1890. 64. - JNKSZ-ML.

59 A Jászberényi Képviselőtestületi Jegyzőkönyv Mutatója 1890. 248. - JNKSZ-ML.

60 BLÉNESSY János: Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben (Jászberény, 1940.) 100. - v. ö. Jászberényi Képviselőtestületi Jegyzőkönyv Mutatója 1889. 87. - JNKSZ-ML.

61 Jászberényi Izraeliták születési anyakönyve - JNKSZ-ML.

62 Buck Dávid unokájának, az Ausztráliában élő Tamás P. Balog úr szives közlése.

63 Jász-Kerületi Izraelita Népösszeírás 1863 év óta - JNKSZ-ML.

64 A jászberényi Ker. Katholikus Főgimnázium Értesítője az 1876/77-ik tanévről 1877. 56.

65 KÁLMÁN Ödön: Az első jász zsidó. In Múlt és Jövő. VI. évf. 1916. jan., 4.

A jászberényi izr. elemi iskola

Az új jászberényi zsinagóga